

KS. JANUSZ GRĘŻLIKOWSKI*

WŁOCŁAWEK–WARSZAWA

ORCID: 0000-0002-8538-9208

Kodeks Pio-Benedyktyński. Między tradycją a rozwojem, red. ks. Z. Jan-czewski, ks. J. Dohnalik, I. Kilanowski, Wydawnictwo „Spes”, War-szawa 2017, ss. 222.

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2018.009>

Prezentowana publikacja jest owocem międzynarodowej konfe-rencji naukowej pt. *Kodeks Pio-Benedyktyński – między tradycją a roz-wojem. W 100. rocznicę promulgacji Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 roku*, jaka została zorganizowana przez Wydział Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie w dniu 9 listopada 2017 roku z okazji obchodzenia w 2017 roku przez środowi-sko prawnicze, a szczególnie kanonistyczne, setnej rocznicy powstania Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 roku. Dokument ten, nazywany również Kodeksem Pio-Benedyktyńskim, od imion papieży uznawanych za jego twórców – Piusa X i Benedykta XV, był pierwszym w Kościele katolickim całościowym zbiorem prawa powszechnego. Obowiązywał przez ponad sześćdziesiąt lat, do czasu kiedy w roku 1983 został zastą-piony kodeksem promulgowanym przez papieża Jana Pawła II. Opraco-

* Ks. dr hab. Janusz Gręźlikowski – prezbiter diecezji włocławskiej, profesor Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku, oficjał Sądu Biskupiego, profesor nadzwyczajny i kierownik Katedry Historii Kościelnego Prawa Polskiego na Wydziale Prawa Kanonicznego UKSW w Warszawie (J.Grezlikowski@diecezja.wloclawek.pl).

wanie zawiera wystąpienia – referaty wybitnych specjalistów z zakresu prawa kanonicznego, historii prawa i historii Kościoła z kilku ośrodków akademickich polskich i zagranicznych, między innymi z Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie. Wśród prelegentów, których teksty wystąpień (artykułów) zawiera omawiana publikacja, znajdują się: prof. Carlo Fantappie z Rzymu, o. prof. Janusz Kowal z Rzymu, o. dr hab. Damian Nemeš OP z Czech, ks. dr Franck Mbida z Kamerunu, prof. Wacław Uruszczak, ks. prof. Piotr Ryguła, ks. prof. Jan Krawczyński, ks. prof. Zbigniew Janczewski i ks. dr Jan Dohnalik. Zadaniem publikacji, jak napisano we *Wstępie*, jest przypomnienie i przybliżenie czytelnikowi problematyki związanej z powstaniem, interpretacją i recepcją Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 roku oraz ukazanie jego wpływu na obecnie obowiązujące normy prawa kanonicznego. Cel ten został osiągnięty, gdyż czytelnik ma możliwość zapoznania się z różnymi, wybranymi zagadnieniami odnoszącymi się do dawnych regulacji prawnych, które przeszły już do historii, ale także ma okazję skonfrontować je z obowiązującym prawem kanonicznym, zapoznać się z ewolucyjnymi zmianami regulacji prawnych w Kościele katolickim.

W *Spisie treści* (s. 5–8) zawarte są tytuły poszczególnych artykułów bez wyszczególniania ich autorów, co wykazane zostało dopiero w tekście publikacji, a co nie do końca jest zrozumiałe i czytelne dla opracowania, *Wstęp* (s. 9–11) autorstwa ks. prof. Zbigniewa Janczewskiego, 8 artykułów wspomnianych wyżej autorów, w tym jeden w języku włoskim – prof. Carlo Fantappie, które zostały wygłoszone na konferencji jako referaty, z wyjątkiem wystąpień o. prof. Janusza Kowala pt. *Pierwsza kodyfikacja kolejnym etapem optymalizacji kanonicznego prawa małżeńskiego* i ks. dr. Francka Mbida pt. *Recepcja CIC 1917 przez Kościół w Kamerunie*, oraz wieńczące dzieło *Zakończenie* (s. 219–222), którego autorem jest ks. prof. Piotr Ryguła. Każdy z tekstów zamieszczonych w publikacji zawiera na końcu streszczenie w języku obcym, słowa kluczowe oraz bibliografię. Artykuł opublikowany w języku włoskim pt. *Historia i znaczenie Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego* ma streszczenie w języku polskim oraz bibliografię. W opracowaniu zabrakło noty biograficznej o poszczególnych autorach, która zapewne dałaby czytelnikowi możliwość bliższego ich poznania.

Tekstem otwierającym publikację jest artykuł p. prof. Wacława Uruszczaka zatytułowany *Kodeks prawa kanonicznego z 1917 r. na tle in-*

nych kodeksów prawa w Europie od końca XVIII do początku XX wieku (s. 13–43). Zarysowuje on pozycję Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 roku na tle innych europejskich kodeksów między końcem XVIII a początkiem XX wieku. Autor jest zdania, że promulgacja Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego była wielkim wydarzeniem w dziejach Kościoła i świata, gdyż w obliczu postępującej laicyzacji i otwartej walki z Kościołem i chrześcijaństwem kodeks ukazywał żywotność Kościoła i zdolność do wypełniania jego zbawczej misji. Stał się „dogodnym instrumentem dla zachowania czystości wiary Chrystusowej i propagowania wiernym właściwych dróg prowadzących do zbawienia. Był to kodeks w duchu swym trydencki, ale zaadaptowany do nowych czasów, gdzie ujawniła się doniosłej rangi spirytualizacja prawa kościelnego” (s. 39).

Profesor Carlo Fantappie w tekście w języku włoskim pt. *Storia e significato del Codice Pio-benedettino (Historia i znaczenie Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego)* – s. 45–68, zapoznaje czytelnika z historią powstania i znaczeniem tego niezwykle interesującego kościelnego zbioru prawa. Autor przedstawia w nim syntezę motywów, przyczyn i okoliczności powstania tego zbioru prawa oraz ocenę jego wartości dla życia i działalności Kościoła i jego relacji ze światem. Opisuje założenia projektu nowej kodyfikacji Piusa X, przypisując papieżowi decyzję o dokonaniu reformy prawa kanonicznego, przyjęciu dla niej formy kodeksu oraz ustaleniu planu i metody prac nad kodeksem wraz z konsultacjami. Prof. Fantappie jednoznacznie wskazuje w swym tekście, że głównym powodem podjęcia reformy prawa przez Piusa X były racje duszpasterskie oraz potrzeba ukazania wobec państwa narodowych Kościoła jako prawdziwej społeczności, z własnym prawem, podobnym w swej formie do kodeksów państwowych, przewyższających je w uniwersalizmie prawnoduchowym. Nadto – zdaniem autora – motywacją kodyfikacji była potrzeba lepszego zorganizowania struktur oraz instytucji kościelnych. Interesującym wątkiem artykułu jest określenie celów redakcji kodyfikacji z 1917 roku oraz wskazanie konkretnych rozwiązań służących pewności i jednorodności oraz ujednoczeniu norm prawnych. Autor dokonuje też oceny konsekwencji kodyfikacji prawa kościelnego, nie pomijając jej wad, zaznaczając jednocześnie, że „Kodeks z 1917 roku otworzył nową epokę w historii prawa kanonicznego, wprowadzając je do współczesności z wszystkimi zaletami oraz wadami kodyfikacji prawa” (s. 65).

Kolejny artykuł to tekst autorstwa ks. prof. Piotra Ryguły, w którym autor podejmuje temat: *Recepcja prawa kanonicznego w prawie małżeńskim II Rzeczypospolitej: analiza prawa na terytorium dawnego Królestwa Kongresowego* (s. 69–92). Autor podjął w swoim opracowaniu próbę ukazania recepcji norm kodeksowych w prawie małżeńskim II Rzeczypospolitej na terytorium dawnego Królestwa Kongresowego. Wskazując pięć różnych systemów prawa małżeńskiego, jakie obowiązywały w czasie zaborów Polski, ks. Ryguła ukazał próby legislacyjne w latach 1918–1939 zmierzające do wypracowania i wprowadzenia w życie jednego, obowiązującego na terytorium całego państwa, systemu prawa małżeńskiego oraz przyczyny, dla których nie udało się tego uczynić w sposób kompleksowy. Przeprowadzone szczegółowe analizy historycznoprawne dają czytelnikowi możliwość zapoznania się z procesem recepcji prawa kanonicznego w prawo małżeńskie II Rzeczypospolitej, jego trudnościami i kontrowersjami.

Ksiądz prof. Piotr Kroczek z kolei omówił w swoim artykule *regulację wykładni Kodeksu z 1917 i Kodeksu z 1983 r.: status quo czy novum?* (s. 93–114). W swoim tekście autor poszukuje odpowiedzi na pytanie, czy regulacja wykładni prawa kanonicznego w kodeksach z 1917 i 1983 roku jest taka sama, a zatem czy utrzymano *status quo*, czy też najwyższy prawodawca kościelny wprowadził w kodeksie z 1983 roku w tej kwestii istotne *novum*. Chcąc dać odpowiedź na tak postawione pytanie, ks. Kroczek dokonał zestawienia i analitycznego porównania przepisów oraz zakodowanych w nich norm dotyczących procesu wykładni zawartych w obu kodeksach. Najpierw ukazał genezę normatywnego określenia zasad wykładni prawa kanonicznego. Następnie naświetlił i wyjaśnił zagadnienie istnienia kodeksowej regulacji interpretacji i hermeneutyki prawa kościelnego w kontekście zasad jego stanowienia, a także opisał i skomentował zmiany w regułach wykładni pomiędzy kodeksem z 1917 i kodeksem z 1983 roku. Swoje rozważania zamknął uwagami i wnioskami, podsumowując je następującym stwierdzeniem: „kodeks z 1983 r. w porównaniu z kodeksem z 1917 r. utrzymuje w przedmiocie wykładni prawa kanonicznego normatywny *status quo* wprowadzając jedynie niewielkie *novum*” (s. 110).

Ewolucja regulacji kodeksu z 1917 r. dotyczącej profesji zakonnej czasowej (s. 115–146) to tekst autorstwa o. prof. Damiana Nemca, w którym autor omówił kwestię czasowej profesji zakonnej, a dokładnie ewolucję

przepisów kodeksu Pio-Benedyktyńskiego w zakresie czasowej profesji zakonnej w Kościele katolickim. Przedstawiona została najpierw pozycja wyjściowa tego problemu w świetle postanowień Soboru Trydenckiego i późniejszych przepisów do 1857 roku. W tym bowiem roku Święta Kongregacja Zakonów wprowadziła jako obowiązkową profesję czasową. Rozwiązanie takie – jak zauważa autor – zostało przyjęte ostatecznie po pewnych modyfikacjach w kodeksie z 1917 roku, które zostały przeanalizowane i porównane z obecnie obowiązującymi przepisami prawa kanonicznego.

Kolejnym zagadnieniem podjętym w publikacji jest artykuł ks. dr. Jana Dohnalika zatytułowany *Wiek przyjmującego bierzmowanie w świetle redakcji Kodeksu z 1917 r.* (s. 147–172), o którym nie wspomniano we *Wstępie*, kiedy prezentowano treść publikacji, zapewne przez przeoczenie. Na wstępie przedłożenia autor zwrócił uwagę na ciekawą literaturę teologiczną oraz kanonistyczną co do przyjmowania sakramentu bierzmowania, na *Instrukcję duszpasterską dotyczącą sakramentu bierzmowania* Episkopatu Polski z 1975 roku oraz niedawno przyjęte wskazania przez Konferencję Episkopatu Polski z 2017 roku (*Wskazania Konferencji Episkopatu Polski dotyczące przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania*). Ukazany został stan prawny odnośnie do wieku przyjmującego bierzmowanie, jaki był w Kościele w przededniu redakcji Kodeksu z 1917 roku, następnie w pierwszej fazie redakcji Kodeksu w latach 1904–1913 oraz w ostatniej, w latach 1913–1917, która odnosiła się do redakcji kan. 788 określającego wiek przyjmującego sakrament bierzmowania na około siódmy rok życia. Zdaniem autora tak określony wiek dla przyjmującego bierzmowanie był „dostosowany do potrzeb nowego czasu i formy kanonicznej oraz do pewnej wizji katechetycznej”; zauważył także, że „redaktorzy Kodeksu dostosowali się do myśli papieża Leona XIII, który uznawał, że chrześcijanie potrzebują łask tego sakramentu od młodzieńczego wieku” (s. 168–169). Od tak ustalonego wieku nie przewidywano odstępstw w kierunku jego podwyższenia. Sytuacja zmieniła się dopiero po Soborze Watykańskim II, kiedy wpływ zyskał pogląd o potrzebie znacznego podniesienia wieku bierzmowania i dostosowania go do psychologicznego okresu dojrzewania człowieka.

Ważną instytucją kodeksową, udzielającą kapłanom możliwości do sprawowania sakramentu pokuty była *iurisdictione ad confessiones*,

którą to władzę sakramentalnego odpuszczania grzechów otrzymywali na podstawie specjalnej misji, posłania. Właśnie ten temat podejmuje w swoim przedłożeniu, zatytułowanym *Iurisdictio ad confessiones excipiendas jako wyraz średniowiecznego pojmowania korzystania z władzy podczas sprawowania sakramentu pokuty w Kościele*, ks. prof. Zbigniew Janczewski. Analizy norm dawnego Kodeksu przybliżają czytelnikowi sposoby przekazywania wspomnianej misji, szczególnie poprzez udzielanie kapłanom tzw. jurysdykcji do spowiadania, a także ukazują rozumienie w średniowiecznym Kościele katolickim władzy koniecznej do odpuszczania grzechów. Jednocześnie prowadzą do wniosku, że w Kodeksie z 1917 roku zachowano normę, która określa, iż oprócz władzy święceń, do ważnego udzielania sakramentu pokuty potrzebna jest jurysdykcja nad penitentem, zwyczajna lub delegowana. Nadto podkreślają, że w sakramencie pokuty – według dawnego prawa – dokonuje się jakby sąd nad grzesznikiem, stąd sądzić można wyłącznie taką osobę, nad którą posiada się jurysdykcję określającą, w stosunku do kogo można używać władzy święceń. Jurysdykcja ta – jak wskazuje autor – łączyła się zazwyczaj z terytorium zamieszkiwania lub przebywania osób jej podlegających. Jurysdykcję w obecnie obowiązującym Kodeksie zastąpiono upoważnieniem do spowiadania. Stąd ogromna większość spowiedników posiada dzisiaj habitualne upoważnienie do spowiadania. Dzięki niemu mają możliwość udzielania sakramentu pokuty w odniesieniu do wiernych proszących o to na każdym miejscu naszego globu.

Zaprezentowane opracowanie stanowiące dokumentację, aczkolwiek niepełną, międzynarodowej konferencji naukowej w 100. rocznicę promulgacji Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 roku pt. *Kodeks Pio-Benedyktyński – między tradycją a rozwojem*, jest publikacją znaczącą i ważną, gdyż ukazuje w sposób wielopłaszczyznowy zagadnienia odnoszące się do historycznego dokumentu, jakim był Kodeks prawa kanonicznego promulgowany przez papieża Benedykta XV w 1917 roku. Przypomina jego powstanie, zakres regulacji prawnej i zadania, jakie miał do spełnienia w Kościele łacińskim. Omawiana monografia charakteryzuje się dużą różnorodnością podejmowanych tematów, nieraz tak odmiennych, że wspólny mianownik znajdują jedynie przez odniesienie do Kodeksu z 1917 roku. Jednocześnie stanowi pewnego rodzaju inspirację do dalszej analizy Kodeksu – jego korzeni, wpływu na ówczesną rzeczywistość ekle-

zjalną i prawną, gdyż mimo że dawny Kodeks jest dokumentem historycznym, to jednak wskazuje rzeczywistość eklezjalną i prawną początku dwudziestego wieku, zapoznaje z nią oraz wskazuje, w jaki sposób wypracował i określił instytucje prawne, które regulowały życie i działalność Kościoła katolickiego tamtego czasu. Przedstawione w formie przygotowanej do druku referaty, jakże interesujące i bogate w różne szczegółowe analizy historycznoprawne, merytorycznie wnikliwe i analityczne, dają czytelnikowi sposobność i okazję do poznania tego istotnego w historii prawa kanonicznego dokumentu, który obowiązywał w Kościele ponad sześćdziesiąt lat i kształtował rzeczywistość prawnokanoniczną.